

El Bibliobús **Tagamanent** es fa amic dels diables

amb Puça Espectacles

Programa de foment de la lectura al bibliobús

Primavera 2011

Quadern per a les escoles

**Diputació
Barcelona**

Àrea de Cultura

Xarxa de Biblioteques Municipals

El Bibliobús Tagamanent es fa amic dels diables

QUADERN PER A LES ESCOLES

PROGRAMA DE FOMENT DE LA LECTURA AL BIBLIOBÚS

Gerència de Serveis de Biblioteques
Diputació de Barcelona

Febrer 2011

INTRODUCCIÓ

Cada any el bibliobús ofereix una nova campanya dins del programa de foment de la lectura adreçat als infants. Enguany la campanya du per títol ***El bibliobús es fa amic dels diables*** i pretén utilitzar diables i dimonis per encuriosir els infants i despertar-los les ganes de llegir històries relacionades amb aquests personatges, tant els diables de les colles de diables com els de llegendes, contes i altres obres de ficció.

També pretenem que els més grans vulguin saber-ne més i facin recerques a Internet, entrevistin diables... o potser, fins i tot, si són petits diables o de família que participa en aquest tipus de festa, puguin explicar les seves vivències a la resta de companys.

L'eix de la campanya és l'espectacle ***Un conte atabalat*** que anirà per tots els municipis del recorregut del Bibliobús Tagamanent. Amb aquest espectacle, creació de la companyia ***Puça Espectacles*** per al programa dels bibliobusos, els infants s'aproparan a l'esclat festiu de les colles de diables. L'espectacle s'acompanya de lots de llibres que es deixen a les escoles i de propostes d'activitats que es poden fer a l'aula.

Esperem que la campanya agradi als vostres infants i que els resulti profitosa i confiïm que per a vosaltres, els mestres, sigui també útil per ajudar els infants a construir-se un bagatge personal d'interès per les festes populars i d'arrelament al país.

En aquest quadern volem presentar-vos la nostra proposta. Hi trobareu:

- els objectius
- una breu explicació de l'espectacle que centra el programa
- informació sobre les colles de diables i altres tipus de dimonis
- activitats prèvies a l'espectacle
- activitats per a després de l'espectacle
- informació dels lots de préstec
- un apèndix amb bibliografia i un llistat de recursos electrònics sobre diables i dimonis

Quan hàgiu assistit a l'espectacle *Un conte atabalat* us demanarem que ens ompliu una enquesta per avaluar la campanya i disposar de suggeriments per a properes edicions.

Més informació. Per a qualsevol informació truqueu a la Núria Vilà, la directora del bibliobús, o envieu-li un missatge electrònic.

Tel. 609 196 431

b.tagamanent@diba.cat

OBJECTIUS DEL PROGRAMA DE FOMENT DE LA LECTURA ALS BIBLIOBUSOS

Els objectius del programa són diversos.

D'una banda, objectius generals relacionats amb la missió de tota biblioteca:

- Crear i fomentar els hàbits de lectura en nens i nenes des dels primers anys
- Donar oportunitats per al desenvolupament personal i creatiu
- Estimular la imaginació i la creativitat dels nens i les nenes
- Fomentar el coneixement del llegat cultural, la valoració de les arts, els descobriments científics i les innovacions
- Facilitar l'accés a les expressions culturals de totes les manifestacions artístiques

Objectius relacionats amb la campanya actual:

- Oferir als infants la possibilitat de passar una bona estona amb un lleure diferent del que tenen normalment a l'abast
- Reforçar en els infants l'interès cap als diables i les nostres festes en general
- Proporcionar a les escoles un centre d'interès que és prou ric com per ser abordat des de diferents assignatures (plàstica, música, rítmica, llengües...)
- Estimular l'expressió escrita i l'habilitat lectora en els infants més grans

I objectius relacionats amb la difusió del servei del bibliobús a la seva zona d'influència:

- Donar a conèixer el bibliobús entre la població que encara no n'és usuària
- Recordar el servei i les possibilitats que pot oferir per al lleure i la formació personal

PRESENTACIÓ D'UN CONTE ATABALAT

L'espectacle al voltant del qual gira la campanya és **Un conte atabalat**, creació de la companyia **Puça Espectacles** per al programa dels bibliobusos. Es tracta d'un espectacle d'humor dut a terme per una actriu, Cristina Cazorla, i un músic, Miquel Gelabert, on intervenen elements de foc (fred i no perillós). El fil conductor és un conte on els protagonistes seran els diables, el foc, els tabals, els bombers, l'aigua i tot allò que ens apropa a la tradició al voltant del foc.

Dalt de l'escenari l'Aina ens vol explicar un conte. Però dalt de l'escenari també hi ha l'Isaac, un electricista que està intentant resoldre un petit problema. L'Isaac és membre de la colla de diables del seu poble i li encanta la música popular.

Un fet casual els ajuntarà i farà que el que havia de ser un conte explicat per l'Aina es transformi en una aventura amb els nens i nenes formant-ne part molt activament. I a més, hi haurà la participació de tota una colla de diables en forma de titella, que permetran explicar què és una colla de diables, com s'organitzen...

Confiam que els infants se sentin atrets pel tema i vulguin conèixer colles de diables i llegir llibres amb diables i dimonis de protagonistes, tant els diables de les festes com els de les llegendes i altres obres de ficció.

ELS ARTISTES

Cristina Cazorla porta més de deu anys dedicada al món artístic com a actriu (teatre, televisió i ràdio), docent per a infants i joves, i gestora artística i cultural. Ha participat en el muntatge de nombrosos actes culturals, tant per a públic adult com familiar.

Miquel Àngel Gelabert toca la bateria i diverses percussions. Forma part de diferents grups musicals, tant de carrer com d'escenari. Des del 1990 és membre dels Diables del Barri Gòtic de Barcelona i ha col·laborat també amb altres colles de diables.

El guió i la direcció d'*Un conte atabalat* corresponen a **Joan Busquets**, mort l'any passat. Joan Busquets era director de la companyia Puça Espectacles i tenia una àmplia experiència com a pallaso en escenaris i televisió, com a gestor i productor d'espectacles, i també com a coordinador d'esdeveniments públics i director teatral. Aquest espectacle va ser la seva última creació.

LES COLLES DE DIABLES

Actualment a les festes de molts pobles i ciutats de Catalunya hi tenen lloc destacat les colles de diables que acompanyen cercaviles, obren l'espai per a la festa i creen un ritual espectacular i a voltes quasi litúrgic. Es tracta d'una manifestació festiva que tradicionalment es trobava en unes àrees geogràfiques concretes i que a partir dels anys vuitanta del segle XX s'ha anat estenent per moltes altres poblacions.

Per rastrejar l'**origen de les colles de diables** cal remuntar-se als entremesos medievals en què es representava la lluita entre el bé i el mal, el cel i l'infern, amb lluites entre àngels i diables. Aquests entremesos -*entremès* vol dir *entre plats*- tenien lloc enmig dels convits que oferien nobles i reis. Els entremesos van passar a les processons de Corpus; hi ha documentació del segle XV en què es veu que ja sortien a moltes poblacions: Barcelona, Cervera, Tarragona, Tortosa, Igualada... i que portaven pirotècnia. És curiós comprovar com la majoria d'elements que ara són molt vius a les festes majors es retroben a les antigues processons de Corpus: gegants, dracs, bastoners...

Alguns autors associen els diables a antics ritus de foc comuns a tota la humanitat; es tractaria tant de ritus de festa amb danses al voltant de les fogueres, com de ritus de domini del foc i també de purificació. Aquests ritus passarien després pel sedàs del cristianisme i en sortiria la figura dels diables associats al mal i al món de les tenebres però mantenint un vincle molt fort amb el seu origen primigeni que quedaria palès en el fet que es tracta d'éssers transgressors, rebels, burlescos, festius i lligats a la natura i al plaer; alguns autors també els associen al vi.

Sigui o no sigui en aquest origen més remot on calgui anar buscar els inicis dels nostres diables, la vivència que en tenim actualment connecta força amb aquest imaginari. Ningú no pot quedar indiferent davant d'una colla de diables en plena actuació, ni pot evitar submergir-se de cop en un món visceral i molt primitiu més enllà de tota racionalitat i religiositat: el ritme insistent dels tabals que acompanyen moltes colles, la pluja de foc, la gent del voltant, l'explosió dels petards i la barreja d'olors crea una vivència de gran impacte, reforçada per la sensació de risc intrínseca als diables; juguen amb foc i pólvora i cal tenir seny i coratge per fer-ho enmig d'una multitud.

Les colles més antigues. Documentació del segle XVI descriu colles de diables molt pròximes al model que actualment segueixen les colles del Penedès, el Garraf i el Camp de Tarragona. Aquest model es caracteritza per tenir un text parlat; a vegades un text fix vinculat a l'origen de l'entremès i a vegades un text de *versots*, versos amb rima de caràcter burlesc, crític i irònic que es renoven cada any. Aquestes colles porten vestits de roba gruixuda amb un disseny similar, s'acompanyen de tabals, els membres de la colla representen diferents personatges (Lucifer, diablesa, àngel, Sant Miquel...) i alguns dels membres són els responsables de portar la pirotècnia. A part del ball parlat, poden participar també en cercaviles i correfocs. Algunes colles més modernes reproduïxen aquest model.

A més d'aquest model, que els experts anomenen *penedesenc*, n'hi ha un altre, molt probablement amb el mateix origen que l'anterior, que gaudeix de llarga tradició al Baix Camp i al Priorat. En aquest cas no hi ha ni parlaments ni personatges específics a la colla. Surten en festes com Carnestoltes o alguna festivitat local i cada diable té el seu vestuari en propietat i porta la seva pólvora.

Un cas a part són els plens de Berga, segurament amb un mateix origen que els diables anteriors però que, en quedar-se en una àrea geogràfica força aïllada, no van rebre altres influències i van evolucionar de manera autònoma.

Les noves colles. A partir dels anys vuitanta hi ha hagut una autèntica explosió de colles de diables i amb elles els correfocs han cobrat un dels màxims protagonismes en moltes festes majors i altres diades. Es tracta d'una mena de joc en què diables i una part dels assistents, molt especialment adolescents i joves, juguen a empaitar-se i sovint acaben junts ballant sota el foc mentre la resta dels assistents ho observa com a públic. Hi solen participar també les bèsties de foc i el conjunt acaba representant un espectacle realment infernal.

ACTIVITATS AL VOLTANT DE L'ESPECTACLE

Us donem unes quantes idees, que hauríeu d'adaptar a les edats dels infants amb qui les vulgueu posar a la pràctica. Si en duieu alguna a terme que pugueu documentar gràficament, la podeu enviar electrònicament al bibliobús (b.tagamanent@diba.cat).

PRÈVIES A L'ESPECTACLE

Aquest any, l'espectacle del bibliobús vol acostar als infants el concepte de festa espectacular i participativa de les colles de diables. Ja que l'espectacle arriba a infants d'edats molt diferents i a pobles amb diferent grau de connexió amb aquest fenomen popular, donem algunes idees d'activitats que podeu dur a terme.

- **No ens fan por els diables.** Per als més petits. Després de parlar una mica sobre com són físicament els dimonis que coneixen (contes, pastorets i potser colles de diables), fer una sessió de maquillatge i complementar-la amb la confecció d'una caputxa (mocador vermell o negre amb dues banyes enganxades de paper pinotxo). Fer una foto de grup amb les cares maquillades i la caputxa posada, reproduir-la en gran i penjar-la a la classe amb algun títol simpàtic. El dia de l'espectacle poden portar la foto per ensenyar-la als artistes i si la voleu donar al bibliobús, l'exposarem amb molt de gust.

- **Què sabem dels diables.** Confecció d'un mural entre tota la classe on hi hagi fotos de colles de diables i alguna informació que els hagi interessat especialment.

PER A DESPRÉS DE L'ESPECTACLE. Colles de diables

- **Màscares de diable.** Confecció de màscares planes de cartolina o amb relleu de paper *maché*. Es pot completar muntant una exposició i posant nom als personatges que representen les màscares.

- **Vestuari de colla de diables.** En petits grups, a partir de paper d'embalar, dissenyar una capa de diable per a una colla imaginària. A l'apèndix trobareu les pàgines webs de moltes colles i podeu mostrar les fotos del seu vestuari als infants.

- **Àlbum de fotos de diables.** Les fotos poden anar acompanyades d'informació de la diada en què ha tingut lloc la sortida.

- **Xerrada amb algun membre d'una colla de diables.** Convidar algun membre d'una colla perquè els expliqui què fa la colla, com s'organitzen, com

es preparen, quines mesures de protecció cal prendre, anècdotes.... Se'n podria fer després un reportatge.

- **Paraula de diable.** Per als més grans. Hi ha tot un lèxic associat a les colles de diables: *ball, salt, parlament, versot, tabal o timbal, carro, maça, ceptre o ceptrot...* i tota la gran varietat de petards, molt especialment les *carretilles o carrutxes*, els petards per excel·lència dels diables. A la Patum de Berga tots els petards reben el nom genèric de *fuets* i quan els diables ballen carregats de pólvora són els *plens*.

Podeu fotocopiar el següent text i demanar als vostres alumnes que omplin els buits amb alguna de les paraules del requadre.

caputxa, drac, festa, foc, maces, tabals, versots

Salten aixecant embogides de petards
I ballen danses seves en tempestes d'espurnes
Amb rítmics s'han fet seus els carrers
I els més porucs s'amaguen i les cases es tanquen.
A cops quan són a plaça imposen el silenci
I engeguen uns, com flames incendiàries.
I si troben el l'acompanyen amb ganes,
Que és bèstia infernal i li agrada el seguici.
Conviden a la amb posat molt ferotge
I als més petits els diuen de no acostar-s'hi gaire.
I quan torna la calma i deixen i trons
Es treuen la i ja en són un de més.

PER A DESPRÉS DE L'ESPECTACLE. Diables dels contes i llegendes

- **Toponímia.** Mirar si a la comarca hi ha indrets els noms dels quals estiguin associats al dimoni. Fer-ne la foto i intentar esbrinar la relació.

- **Literatura oral.** Recull o llistat de llegendes en què aparegui el dimoni. Si algun familiar dels infants sap alguna llegenda que volgués explicar, se'l podria convidar. Si la llegenda té relació amb la toponímia local, visita conjunta al lloc.

PER A DESPRÉS DE L'ESPECTACLE. Sobre el foc i les mesures de seguretat

- **Conèixer la feina dels bombers.** Fer una visita a algun parc de bombers o convidar algun bomber per tal que expliqui als infants la feina que fan quan lluiten contra el foc. Es pot demanar que els bombers expliquin les normes bàsiques en relació a l'ús de petards i els transmetin la prudència necessària amb què cal acostar-se al foc.

PER A DESPRÉS DE L'ESPECTACLE. Altres

- **Exposició de llibres en què els diables siguin protagonistes.** Adjuntar al lot que deixa el bibliobús altres llibres que portin els nens, així com els que hi hagi a la biblioteca de l'escola.

- **Refranys i dites.** Recull de refranys i dites sobre el diable amb il·lustracions dels infants.

- **Objectes amb dimonis.** Buscar a l'entorn habitual si hi ha diables entre les seves joguines o com a element decoratiu a la seva roba, objectes de papereria, tèxtil de casa... Fer-ne una exposició amb algun títol ben imaginatiu.

LOTS DE PRÉSTEC PER A LES ESCOLES

El lot que deixarem a cada escola consta dels següents llibres:

Buckingham, Royce. *El guardián de los demonios*. Timún Mas
Dalmases, Antoni. *Silvestre Malasang*. Cruïlla. El Vaixell de Vapor
Hernández, Pau Joan. *El presoner del casal del Diable*. Cruïlla. El Vaixell de Vapor
Herreros, Ana Cristina y Besora, Ramon. *25 cuentos populares de miedo*. Siruela
Jané, Albert. *Contes de dimonis de tot el món*. Bescoa
Lozano, Antonio. *Orson y el bosque de las sombras*. Planeta & Oxford. Camaleón verde
Nöstlinger, Christine. *El simpàtic senyor dimoni*. Cadí. Muntanya Encantada
Panyella, Vinyet et al. *10 Contes de Festa Major*. Vilatana
Ribón, Marta. *Disfresses*. Carena editors
Van de Wouwer, Brigitte. *Maquillatge per als més petits*. Editorial Zendrera Zariquiey
Willis, Jeanne. (il·lustració de Tony Ross). *Malvado conejito*. Ed. Océano

A més us recordem que al catàleg col·lectiu de la Xarxa de Biblioteques Municipals podeu trobar molts altres llibres relacionats amb els diables i dimonis que el bibliobús us pot fer arribar mitjançant el préstec interbibliotecari.

AVALUACIÓ

Avaluarem el grau d'acceptació de l'espectacle en funció de l'assistència, la reacció dels infants i els comentaris espontanis que els mestres o els infants facin a la directora del bibliobús.

A més, com en anys anteriors, demanarem a tots els mestres assistents que omplin una enquesta per donar-nos indicacions més fiables del grau de satisfacció amb el programa. També ens interessen suggeriments per a d'altres anys. Recollirem les enquestes uns dies després per permetre un temps de reflexió.

Volem conèixer si l'espectacle, el préstec del lot de llibres que us hem fet arribar i les activitats que hagueu organitzat a l'escola serveixen per augmentar el coneixement i la valoració del bibliobús, tant per part dels infants com dels adults. També si ha estimulat els infants a llegir llibres al voltant dels diables i dimonis i si, en el cas dels més grans, els ha animat a buscar-ne més informació o fins i tot a voler formar part més endavant d'alguna colla de diables o d'alguna altra manifestació festiva popular. Si més enllà de tornar-nos l'enquesta emplenada feu arribar informació més detallada a la directora del bibliobús, ens ajudareu a millorar el programa.

RECURSOS ELECTRÒNICS

Colles de diables i festes

“Diables i dimonis”, apartat dins de *Festes.org; l'espai on comença la festa*. Disponible a <http://www.festes.org/directori.php?id=198>. Hi trobareu una magnífica documentació, així com un llistat de les colles dels Països Catalans amb una breu presentació de cadascuna d'elles. [Consulta: 3 de febrer del 2011].

Federació de Diables i Dimonis de Catalunya. <http://diables.cat/>, web de la Federació. Llistat de colles; la majoria d'entrades amb enllaç a la pàgina de la colla. Inclou articles de premsa i agenda de sortides. [Consulta: 3 de febrer del 2011].

Ball de Diables.org. <http://www.balldediables.org/>, pàgina del Ball de Sant Miquel i Diables de la Riera de Gaià. Inclou un diccionari de paraules relacionades amb el ball de diables. També hi trobareu articles sobre els diables del Baix Camp i Priorat acompanyats de fotos en què es veu la riquesa plàstica dels vestits. [Consulta: 3 de febrer del 2011].

Colla de Diables de la Riera de Rubí. <http://www.telefonica.net/web2/diablesriera/principal.html>, pàgina de la colla de diables de la Riera de Rubí, una de les colles sorgides als anys noranta. Fotografies esplèndides de correfocs i informació molt simple sobre com s'organitzen, quin material tenen... Molt recomanable per a infants que no coneguin les colles de diables. [Consulta: 3 de febrer del 2011].

“Compte amb el foc”, a *La Vella de Gràcia*. Disponible a <http://www.gracianet.org/collavella/dimonis/precaucions.php>. Recomanacions per participar en correfocs i què cal fer en cas de cremades. [Consulta: 3 de febrer del 2011].

Museu de la Patum de Berga. <http://www.museu.lapatum.cat>. Museu virtual per conèixer la festa i les comparses que la componen, entre elles, els plens. [Consulta: 3 de febrer del 2011].

La figura del diable

“El dimoni” dins de *Mit Cat* <http://www.mitcat.net/>. Apartat dedicat al diable dins d'aquest web sobre mitologia catalana. Hi trobareu un apunt del diable en el nostre imaginari i llegendes i toponímia associades al diable. [Consulta: 3 de febrer del 2011].

BIBLIOGRAFIA

Bassa, David. *Les colles de diables al Vallès Oriental*. Granollers: Edicions Gargot, 1998.

Els diables. XIII Trobada de Diables de Catalunya. Ripollet 24 de juny 1995. Barcelona: Consorci per a la Normalització Lingüística, 1994. Inclou un complet lèxic associat als diables i a les colles de foc.

El foc a la festa: espurnes, flames i espetecs, la màgia de la nit. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2000.

Les mil cares del foc [catàleg de l'exposició]. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2000.

Vallverdú Albornà, Ramon. *Foc en dansa. Els balls de diables tradicionals del Penedès i el Camp de Tarragona*. Ajuntament de l'Arboç: Esbart Català Dansaire: Carrutxa, 2006.

Bibliobús Tagamanent
Tel. 609 196 431
b.tagamanent@diba.cat
www.diba.cat/biblioteques

**Diputació
Barcelona**

Àrea de Cultura

Xarxa de Biblioteques Municipals

Gerència de Serveis de Biblioteques

Comte d'Urgell, 187

08036 Barcelona

www.diba.cat/biblioteques